

KİTAP İNCELEMESİ

Şeref ÇETİNKAYA, *Enerji Güvenliği Rusya-Batı Gerilimi ve Türkiye*

(İstanbul, Gece Akademi Yayınları. 2019)

Gizem BALCI

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu kitap değerlendirmesine atıf için

Gizem Balcı, Kitap Değerlendirmesi: “Şeref Çetinkaya, *Enerji Güvenliği Rusya-Batı Gerilimi ve Türkiye*, İstanbul, Gece Akademi Yayınları. 2019”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 18, Sayı 72, 2021, s. 117-119.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler
E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Enerji Güvenliği Rusya-Batı Gerilimi ve Türkiye (1997-2016)

Şeref ÇETİNKAYA

İstanbul, Gece Akademi Yayınları, 2019, 272 sayfa, ISBN 9786057852090

Gizem BALCI

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul

E-posta: gizembalcisbe@gmail.com

Orcid No: 0000-0002-3626-3430

Şeref Çetinkaya'nın çalışması, Rusya-Batı gerilimine enerji güvenliği bağlamında odaklanmaktadır. Bu kapsamda çalışma, Rusya ile Batı arasındaki gerilimde Türkiye'nin rolünü irdelemektedir. Çetinkaya'nın çalışmasının zamansal sınırlılığını 1997 yılı Mavi Akım projesi ile 2015 yılı uçak krizi arasında olan dönem belirlemektedir. Çalışma, enerji türlerinden doğalgaz ile konu bakımından sınırlandırılmıştır. 1973 yılından bugüne enerji güvenliği konusu önem kazanmasına rağmen bu konudaki çalışmalar, makaleler ve lisansüstü tezlerle sınırlı kalmıştır. Çetinkaya'nın enerji güvenliği eseri literatürdeki kitap eksikliğini gidermeye yönelik önemli bir adımdır. Çetinkaya'nın 2019 yılında tamamlamış olduğu doktora çalışması aynı yıl *Gece Akademi Yayınları* tarafından kitap haline getirilmiştir. Bu kapsamda Çetinkaya'nın kitabında yer verdiği temel argümanlara değinilerek iddiaları ortaya koyulmuştur.

Çetinkaya kitabına doktora çalışmasında olduğu gibi araştırmanın yöntemlerini belirleyerek başlamıştır. Bu çerçevede yazar, araştırmanın kapsamı, önemi, varsayımları ve sınırlılıklarına yer vermiştir. Giriş kısmının ardından çalışmanın birinci bölümünü meydana getiren enerji arz güvenliği ve doğalgaz başlığı literatür taraması şeklinde yapılmıştır. Bu bölümde çalışmaya temel oluşturan enerji kavramı ele alınırken jeopolitik, jeostrateji ve jeoekonomi kavramlarına yer verilerek enerjinin coğrafya ile bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda enerjinin politika, strateji ve ekonomi konularıyla ilgisi irdelenmiştir. Bu kısımda enerji kavramının tanımı yerine enerji kaynaklarının önemi vurgulanmıştır. Birinci bölümün ilerleyen kısımlarında doğalgaz, enerjinin yeni aktörü olarak değerlendirilmiş, literatür taraması çoğunlukla doğalgaza ait verilerle (doğalgazın dünyadaki görünümü, rezerv durumları, üretim, tüketim miktarları gibi) desteklenmiştir. Çetinkaya'nın çalışmasının birinci bölümü kavramsal çerçeveyi oluşturmaya yönelik ilerlemiştir. Bu sebeple güvenlik kavramının tanımı ve kapsamı bu bölümde yer almıştır. Ayrıca enerji arz güvenliğine yönelik güncel sorunlara da bu kısmın sonunda yer verilmiştir.

İkinci bölümde Çetinkaya, Rusya-Batı arasındaki enerji rekabetine ve bu rekabetten kaynaklanan sorunlara yer vermiştir. İlk olarak Rusya açısından enerjinin önemi adlı başlıkta Rusya'nın sahip olduğu rezervlere yer verilerek aynı zamanda enerjinin ekonomik olarak etkisine ve dezavantajlı olunan durumlara değinilmiştir. Çetinkaya, enerji rekabetini anlamlandırırken Rusya Federasyonu'nun enerji nakil

hatlarına yer vermiş, bu kapsamda hem proje aşamasındaki hatlar hem de tamamlanmış hatlar sıralanmıştır. Bölümün ilerleyen kısımlarında AB-Rusya ilişkileri Ukrayna özelinde ele alınmıştır. Bu çerçevede Ukrayna'nın Rusya ile Batı arasındaki enerji ilişkilerindeki önemi aynı zamanda Rusya ile yaşanan krizlerin aynı ilişkilere etkisi incelenmiştir. Ardından ABD ve Çin'in enerji politikaları kısaca ele alınmıştır. İkinci bölümün son kısımlarında, doğalgaz nakil hatlarına yönelik güvenlik sorunları kapsamında Hazar ve Kafkasya bölgelerinde Abhazya ve Güney Osetya çatışmaları, Hazar'ın statüsü gibi sorunların enerji güvenliğine etkilerinin işlendiği görülmektedir. Son olarak bu bölgelerle ilintili olarak terörizm konusuna ayrı bir başlık altında yer verilerek enerji güvenliğini tehdit eden yönleri açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde Rusya ile Batı arasındaki enerji mücadelesinde Türkiye'nin konumu ele alınmıştır. Türkiye'nin faaliyetleri enerji diplomasisi perspektifinde değerlendirilmiş, bu sebeple bölümün ilk başlığında diplomasi ve enerji diplomasisi kavramlarının derinlemesine tarihsel arka planı verilmiştir. Ardından Orta Asya, Hazar ve Kafkasya bölgelerinin enerji görünümü verilerle desteklenerek irdelenmiştir. Bir önceki bölümde Hazar ve Kafkasya'yı konu alan başlıklardan farklı olarak bu bölümde, Türkiye'nin adı geçen bölgeler ve Batılı ülkelerle arasındaki konumunu vurgulayan bir bakış açısı mevcuttur. Çetinkaya, bölge ülkelerinin (Hazar Bölgesi) enerji bakımından önemini incelerken ülkesel tasnife giderek Rusya Federasyonu, İran, Türkmenistan, Kazakistan ve Azerbaycan'a ayrı başlıklar altında yer vermiştir. Bölge ülkelerinin en belirgin çatışma alanı olan Hazar Havzası'nın statü sorununa değinilmiştir. Türkiye'nin Orta Asya, Hazar ve Kafkasya'ya yönelik enerji stratejileri boru hatları kapsamında ele alınmıştır.

Takip eden başlıkta Türkiye'nin dahil olduğu doğalgaz boru hattı projelerine ayrıntılı bir şekilde; Türkiye'nin enerji alanındaki stratejilerine ise Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Şirketi (TPAO) ve Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş (BOTAŞ) şirketleri kapsamında grafik ve istatistiklerle desteklenerek yer verilmiştir. Son olarak, Türk-Rus İlişkileri 18'inci yüzyıldan başlamak üzere bugüne kadar incelenmiştir. Bu tarihsel arka planın ardından Orta Asya, Hazar ve Kafkasya ile Batı arasında köprü konumunda olan Türkiye'nin AB ile ilişkileri enerji bağlamında değerlendirilmiştir.

Sonuç ve Analiz bölümünde Çetinkaya, doğalgazın petrole kıyasla daha az karbon salınımı nedeniyle petrolün yerini alacağı öngörüsünde bulunmuştur. Enerjinin dünya üzerindeki durumuna vurgu yaparak; Batılı ülkelerin enerji ihtiyacının Doğu'daki ülkelere göre daha fazla olduğunu bununla birlikte Doğu'da enerji kaynaklarının ihracatı mümkün kılan miktarda, Batı'da ise tüketimi karşılamayacak miktarda olduğu ortaya koyulmuştur. Bu asimetrik enerji dağılımında coğrafi olarak Doğu ile Batı arasında bulunan Türkiye'nin enerji diplomasisi ile hem kendi iç tüketimini hem de Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Rusya ile Ukrayna arasındaki krizlerin enerji akışını tehdit ettiği, böylece Rusya ile Batı arasında gerilimlere neden olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin bu gerilimleri azaltıcı etkisinin Hazar Havzası'ndan Avrupa'ya enerji akışıyla mümkün olacağına değinilmiştir. Avrupa enerji güvenliğinin sağlanmasında Türkiye'nin daha güvenli güzergâh olması, Türkiye'deki demokratik düzenin varlığı, siyasi istikrarın mevcudiyeti gibi faktörlerle açıklanmıştır. Türkiye'nin enerji tedarik stratejisinin güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesinin gerçekleşebilmesi esnek politikalara bağlanmıştır. Çetinkaya'nın analizinin ilerleyen bölümlerinde, Türkiye'nin enerji koridoru olmasının aynı zamanda enerji merkezi (*hub*) olması anlamına gelmeyeceğinin ayırımına yer verilmiştir. Çetinkaya'nın çalışmasında test ettiği "Rusya ile Batı arasında enerji arz güvenliği nedeniyle oluşabilecek gerilimleri Türkiye'nin azaltıcı ve tarafları birbirine yakınlaştırmacı rolü", daha az maliyetli ve daha güvenli güzergâh olması gerekçeleriyle doğrulanmıştır.

Çetinkaya'nın çalışması enerji güvenliği alanındaki kitap eksikliğini gidermesi nedeniyle önemlidir. Çalışmada enerji güvenliğine dair temel konuların kapsamlı şekilde açıklanıyor olması Çetinkaya'nın konuya hakimiyetini göstermektedir. Ayrıca Çetinkaya'nın çalışmasının kaynak taraması açısından zenginliği takdir edilmelidir.

Çetinkaya'nın kitabının daha önce de belirtildiği gibi doktora tez çalışmasından türetilmiş olması kitabın sınırlılığının tez çalışmasının sınırlılıklarıyla aynı olmasına neden olmuştur. Bu durum kitabın 2019 yılında yayınlanmasına rağmen içeriğin 2015 yılına kadar sınırlı tutulmasına böylece kitapta kullanılan verilerin ve verilere ait çıkarımların geçerliliğini genellikle kaybetmesine neden olmuştur. Çalışmanın zamansal sınırlılığı 1997 Mavi akım projesi ve 2015 yılı uçak krizi olayı olarak belirlenmiş ancak çalışmanın birçok yerinde konular tarihsel süreç içinde ele alınarak zaman sınırlılığı göz ardı edilmiştir. Bu durum konunun bağlamından uzaklaşmasına neden olmuştur. Örneğin son bölümde Türk-Rus ilişkilerine genel bakış, 18'inci yüzyıl Osmanlı döneminden itibaren kronolojik olarak incelenmiştir (s. 224-228). Çalışmanın test ettiği Rusya-Batı gerilimini Türkiye'nin azaltacağı ve tarafları birbirine yaklaştıracaağı varsayımının doğrulandığı göz önüne alındığında, Türkiye'nin kendisinin Rusya ile yaşıadığı bir krizde (2015 yılı uçak krizi) enerji güvenliğinin ne ölçüde sağlanabildiği konusuna çalışma boyunca yeterince yer verilmemiştir (s. 243). Çalışmanın giriş kısmı lisansüstü tez biçimiyle kitap formatına uyarlanmadan verilmiştir. Kitabın dili sade ve anlaşılır olmasına rağmen üslup ve başlıklandırma yöntemi tez formatıyla aynı kalmıştır. Kitap haline getirilmiş çalışmanın başlıklarla sıklıkla bölünmesi, çalışmanın derinleşmesini olumsuz etkilemiştir. Çalışmanın ilk bölümündeki bazı dipnotların farklı biçimlerde verilmesi şekilsel açıdan genel ahengi az da olsa olumsuz etkilemiştir (s. 35, 36, 38, 40, 55).

Çetinkaya'nın Rusya-Batı gerilimini enerji güvenliği kapsamında ele alan kitabında Batılı ülkelerin hangileri olduğu açıklanmadan Batı kelimesini sıklıkla ikame eden Avrupa kelimesinin kullanılıyor olması ve çalışmanın ilerleyen kısımlarında Rusya ile ilişkilerin Avrupa Birliği kapsamında değerlendirmesi, Batı'nın Avrupa Birliği olarak anlaşılmasına sebep olmaktadır. Buna rağmen çalışmanın ikinci bölümünde ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin yalnızca küresel güçler olması gerekçesiyle enerji politikalarına kısaca değerilmesi çalışmanın bütünlüğünü ve esas konuyla ilgisini zayıflatmıştır. Enerji literatüründe yapım aşamasında olan veya yapımı planlanan hatlar proje olarak nitelendirilmektedir. Fakat Çetinkaya'nın çalışmasında, Rus petrol ve doğalgaz boru hatlarını yapımı tamamlanmış olanlar da dahil olmak üzere tamamını proje başlığı altında ele aldığı görülmektedir (s. 98-103).

Çetinkaya'nın kitabı enerji güvenliği, Türkiye'nin enerji-politik konumu, Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki enerji ilişkileri, Orta Asya, Hazar ve Kafkasya bölgelerinin enerji haritasındaki konumu ve bu konuma bağlı yaşanan krizler hakkında bilgi edinmek isteyenlerin tamamına konuyu kolaylıkla anlayabilecekleri akışta, açık bir çalışma sunmaktadır. Kitabın dili sade ve anlaşılabilir. Çetinkaya'nın kitabı enerji güvenliği, jeopolitik, enerji diplomasisi, jeoekonomi, arz güvenliği gibi konuya ilişkin temel kavramları açıklaması nedeniyle enerji okuması yapmak isteyenlerin başvurabileceği bir kaynak niteliğindedir.